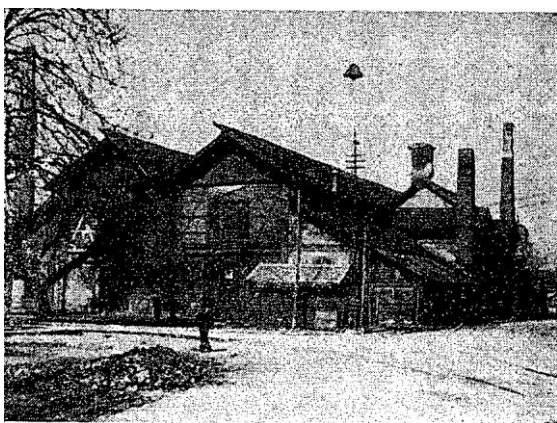

КОНЗЕРВАЦИЈА, РЕСТАУРАЦИЈА И АДАПТАЦИЈА НАЈСТАРИЈИХ ГРАЂЕВИНА ВОЈНО-ТЕХНИЧКОГ ЗАВОДА У КРАГУЈЕВЦУ

Старе грађевине Војно-техничког завода у
Крагујевцу

Предузеће „Црвена застава“ у Крагујевцу (некадашњи Војно-технички завод) прославило је 1953 године стогодишњицу ливења свог првог топа. Тим поводом постављено је питање заштите најстаријих сачуваних објеката некадашњег Завода. То су у исто време и прве индустријске грађевине те врсте у Србији.

Стара ливница, са великом халом, над којом је масивна дрвена решеткаста кровна конструкција, грађена је 1882, када и њен димњак који је одвојен од зграде, што је записано на плочи коју је краљ Милан поставио на димњаку. Из истог је времена и ковачница са ковачком браварницом, сличне конструкције, са базиликалним осветљењем. Ови индустријски

објекти рађени су по угледу на средњеевропске објекте сличне намене. Фасада је комбинована у видљивом дрвеном бондруку, цигли и малтеру, који у разбијеним масама делују врло живописно.

Иако су зграде солидно и прецизно грађене, па релативно и добро сачуване, било је потребно предузети извесне заштитне мере, у циљу очувања првобитног стања и оспособљења за даље коришћење у исте сврхе. Главни радови извршени су на старој ливници. Како је дрво велике и видљиве кровне конструкције било прилично пропало, јер је на многим критичним чворовима, поготову у ослонцима, било иструлило од различитих испарења и настрадало од црвоточина, то се приступило замени целокупне решетке новом грађом истог пресека и облика. Одабрана је одговарајућа, здрава грађа; импрегниран је и обновљен исти кров са прозорима. Рад је обављан поступно, део по део, тако да се посао у ливници и даље одвијао без прекида. Грађа је кројена у дворишту. Демонтирање и поновно монтирање крова вршено је на високим и масивним скелама. Употребљаване су различите дизалице, углавном котураче. На згради су извршене и друге, ситније поправ-

ке, а фасада је доведена у исправно стање.

Жеља је била да се новоосновани музеј тополивнице смести у зграду Старе скупштине, чији се остатци и даље налазе у кругу некадашњег Завода. После испитивања вршених на лицу места, утврђено је да од првобитне зграде није остало скоро ништа. Она је једним делом била срушена а другим потпуно произвољно президана без икаквих архитектонских елемената. С тога је за музеј адаптиран предњи део старе ковачнице, користећи две велике просторије у приземљу и спрату. Обновљена је и њена

фасада која има веће површине обрађене у опеци.¹

У оквиру ових радова, ископана су на малој дубини четири велика топа од по 15 и 25 см. калибра. Топови су стари, без лафета. Сматра се да су их Турци набавили са Запада. Цеви су масивне и око 4 м. дугачке. На њима постоје иницијали „WC“. Откопавање је извршено на основу казивања једног старца. Предање тврди да на овом земљишту има још закопаног оружја. Испитивања су у току.

Арх. д. Ст. П.

¹ Радовима руководио арх. Д. Ст. Павловић. Извештај објављен у Зборнику заштите споменика културе, књ. IV-V, 1955, стр. 371.

LA CONSERVATION, LA RESTAURATION ET L'ADAPTATION DES BATIMENTS LES PLUS ANCIENS DU „VOJNO-TEHNIČKI ZAVOD“ DE KRAGUJEVAC

A l'occasion des fêtes du centenaire de la fonte du premier canon à Kragujevac, on a procédé à la réfection des bâtiments les plus anciens qui soient restés de cette arsenal qui comporte une fonderie et des forges et date de 1882. Le toit en bois et à clairevoie recou-

vrant le hall de la fonderie dut être remplacé complètement, tandis que la partie antérieure de la forge était adaptée pour devenir musée. Lors de ces travaux, on dégaugea dans la cour de l'usine quatre tubes de canons, longs d'environ quatre mètres.